

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS NOTARIATO ĮSTATYMO NR. I-2882 3 IR
6 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIVP-867(2)**

2022 m. d. Nr.
Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 138 straipsnio 3 dalimi ir atsižvelgdama į Seimo valdybos 2021 m. rugsėjo 29 d. sprendimo Nr. SV-S-212 „Dėl įstatymų projektų išvadų“ 10 punktą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė **n u t a r i a**:

Pritarti Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 3 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-867(2) (toliau – Įstatymo projektas) tikslui nustatyti notarų skaičiaus savivaldybėje vertinimo atlikimo periodiškumą kartą per metus, tačiau nepritarti atskiroms Įstatymo projektu siūlomoms teisinio reguliavimo priemonėms dėl toliau šiame nutarime nurodytų priežasčių:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje laikosi pozicijos, kad svarbiausi visuomeniniai santykiai turi būti reguliuojami įstatymais. Įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, taip pat gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas byloje Nr. 2/95, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 9 d. nutarimas byloje Nr. 11/2012, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas byloje Nr. 19/2013). Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 6 straipsnis nustato notarų skaičiaus nustatymo kriterijus ir įpareigoja teisingumo ministrą tą skaičių patvirtinti remiantis teisingumo ministro patvirtinta metodika ir atsižvelgiant į įstatyme įtvirtintus kriterijus. Toks teisinis reguliavimas visiškai užtikrina teisėkūros tvarumą, nes konkrečių skaičių įtvirtinimas įstatyme pažeistų šį principą: pasikeitus notarų skaičiui lemiamos įtakos turintiems ir nuolat kintantiems objektyviems veiksniams, t. y. gyventojų skaičiui konkrečioje savivaldybėje, kiekvieną kartą reiktų keisti ir Notariato įstatymo atitinkamas nuostatas. Siekiant teisinio reguliavimo sistemiškumo ir tvarumo, procedūrinio pobūdžio reguliavimas, nustatantis, per kiek laiko nuo notarų skaičiaus teritorijoje įvertinimo turi būti skelbiamas viešas konkursas notaro pareigoms užimti, turėtų būti nustatomas ne įstatymu, o poįstatyminiu teisės aktu, įstatyme paliekant tik pagrindinį reikalavimą, kad vieno notaro aptarnaujamų gyventojų skaičiaus savivaldybėje vertinimas turi būti atliekamas kartą per metus.

2. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 5 punkte įtvirtintas efektyvumo principas, reiškiantis, kad rengiant teisės akto projektą turi būti įvertinamos visos galimos teisinio reguliavimo alternatyvos ir pasirenkama geriausia iš jų, teisės akte turi būti įtvirtinamos veiksmingiausiai ir ekonomiškiausiai teisinio reguliavimo tikslą leisiančios pasiekti priemonės. Toks įstatymo projekto rengėjo atliekamas įvertinimas sudaro sąlygas pasirinkti teisėkūros principus atitinkančias ir siekiamam tikslui pasiekti tinkamiausias reguliavimo priemones. Aiškinamajame rašte pateikiamas vertinimas nėra pakankamas ir išsamus, nes pateikiami argumentai dėl galimos notarų konkurencijos ir galimo įkainių už jų teikiamas paslaugas sumažėjimo, bet nenurodomi kiti argumentai, susiję su notaro ekonominio nepriklausomumo principo užtikrinimu, nėra vertinamas ir poveikis notariato sistemai, sumažinus notaro aptarnaujamų gyventojų savivaldybėje skaičių ribas, taip pat nėra pagrindžiama, kodėl pasirinktas reguliavimo būdas, sudarantis prielaidas dažnam įstatymo

nuostatų keitimui, jei savivaldybėje gyventojų skaičiaus mažėjimas peržengtų Įstatymo projektu siūlomą žemutinę ribą, yra tinkamiausias. Tai savo ruožtu lemia, kad jau šiuo metu akivaizdu, jog jis yra neįmanomas įgyvendinti: Įstatymo projekte numatyta žemutinė gyventojų skaičiaus riba jau dabar yra didesnė už gyventojų skaičių Neringos (3 782 gyventojai) ir Birštono (4 020 gyventojų) savivaldybėse.

Atsižvelgiant į tai, manytina, jog konkretūs notarų skaičiaus nustatymo kriterijų taikymo įverčiai turėtų būti nustatyti poįstatyminiu teisės aktu, t. y. notarinių paslaugų poreikių vertinimo metodikoje.

3. Įstatymo projekto siūlymas panaikinti notaro pajamų konkrečioje savivaldybėje statistinio vidurkio kriterijų nustatant notarų skaičių vertintinas kaip netinkama priemonė siekiant spręsti aiškinamajame rašte nurodytą notarų gaunamų pajamų disproporcijos problemą. Esant skirtingam Lietuvos regionų išsivystymui, gyventojų skaičius, notarinių paslaugų poreikis ir gaunamos pajamos už notarinių veiksmų atlikimą ne visada koreliuoja, todėl notarų skaičiaus nustatymas, remiantis tik vienu – gyventojų skaičiaus kriterijumi, neleistų įvertinti realaus notarinių paslaugų poreikio skirtingose šalies teritorijose ir atsižvelgti į konkrečios teritorijos ekonominius, socialinius ir kitus ypatumus, turinčius įtakos notaro gaunamoms pajamoms. Toks formalus (tik pagal gyventojų skaičių) notarų skaičiaus poreikio vertinimas ne tik neišspręs gaunamų pajamų disproporcijos problemos, bet gali sudaryti sąlygas kilti situacijoms, kai notarų skaičius formaliai turės būti didinamas tose teritorijose, kur notarinių paslaugų paklausa dėl objektyvių priežasčių yra ribota, ir dėl to už notarines paslaugas gaunamų pajamų dydis nepasikeistų arba pasikeistų nežymiai. Palyginti su didžiųjų miestų notarų pajamomis, jau dabar mažesnes pajamas gaunantys notarijai jų gautų dar mažiau, dėl to galėtų būti keliamas Notariato įstatymo 19 straipsnyje įtvirtinto notaro ekonominio nepriklausomumo principo užtikrinimo klausimas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, ir įvertinus daugumos Europos Sąjungos valstybių (pvz., Austrijos, Čekijos, Estijos, Ispanijos, Italijos, Kroatijos, Latvijos, Liuksemburgo, Vokietijos) notarų skaičiaus nustatymo praktiką, pagal kurią atsižvelgiama tiek į notarų gaunamas pajamas, tiek į tam tikros vietovės ekonominį pajėgumą ir į kitus notarų prieinamumą, jų funkcijų tinkamą vykdymą bei jų nepertraukiamumą leidžiančius užtikrinti kriterijus, pavyzdžiui, gyventojų skaičių, siūlymas atsisakyti notaro pajamų konkrečioje savivaldybėje statistinio vidurkio kriterijaus vertintinas kaip ydingas. Šiame kontekste pažymėtina, kad notarinių paslaugų prieinamumo ir notarų gaunamų pajamų disproporcijos problema tam tikrose vietovėse jau dabar sprendžiama didinant notarų skaičių tose šalies teritorijose, kuriose yra objektyviais duomenimis (gyventojų skaičiumi ir notarų gaunamų pajamų statistiniu vidurkiu konkrečioje savivaldybėje) pagrįstas poreikis didinti veikiančių notarų skaičių (pvz., nuo 2021 m. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija paskelbė viešus konkursus eiti notaro pareigas į 16 vietų, iš kurių Vilniaus mieste ir rajone buvo paskelbti 5 konkursai).

4. Notarų skaičiaus reguliavimas yra tik viena iš notariato sistemos reguliavimo krypčių, kurios vertinimas atsietai nuo kitų notariato sistemos sudedamųjų dalių vertinimo nesudaro prielaidų ne tik tinkamai užtikrinti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškintą notaro statuso išskirtinumą, bet ir užkerta kelią teisinio reguliavimo pokyčius bei su jais susijusius notariato sistemos pokyčius vykdyti sistemiškai. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje pažymėjo, kad notaras vykdo tokias funkcijas, kurių vykdymą valstybė privalo užtikrinti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas byloje Nr. 16/08). Šių funkcijų tinkamam vykdymui užtikrinti taikoma reguliavimo mechanizmų sistema (notarų skaičiaus ribojimas, veiklos teritorijos nustatymas, įkainių už notarinių veiksmų atlikimą reguliavimas ir kt.), kurios elementai negali būti vertinami atsietai vieni nuo kitų. Todėl notarų skaičiaus nustatymą reguliuojančios nuostatos turi būti sistemiškai vertinamos kartu su kitomis Notariato įstatymo nuostatomis, nustatančiomis notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, statuso ypatumus ir lemiančiomis valstybės pareigą užtikrinti tinkamą notariatui valstybės deleguotų funkcijų atlikimą. Notariato įstatymo 19 straipsnis nustato, kad notaro atlyginimo dydis turi garantuoti notaro pajamas, kurios leistų jam būti ekonomiškai nepriklausomam, sudaryti geras

klientų aptarnavimo sąlygas, įdarbinti reikalingos kvalifikacijos darbuotojus ir turėti gerai techniškai aprūpintą biurą. Šios nuostatos įpareigoja notarinių paslaugų kainas reguliuojančias institucijas (šiuo atveju – Teisingumo ministeriją kartu su Lietuvos Respublikos finansų ministerija) nustatyti tokius įkainius, kurie, viena vertus, garantuotų tinkamą notarų pajamų lygį, kita vertus, užtikrintų notarų nepriklausomumą bei finansinį ir teritorinį notarinių paslaugų prieinamumą visoje šalies teritorijoje. Taigi, valstybės vykdomas notarų skaičiaus ir įkainių reguliavimas yra neišvengiamai susiję ir siekia bendro tikslo – užtikrinti notarinių paslaugų visuotinį finansinį ir teritorinį prieinamumą gyventojams bei šių paslaugų kokybę. Nevertinant notarų skaičiaus ir įkainių reguliavimo neišvengiamos sąsajos bei keičiant notarų skaičiaus reguliavimą atsietai nuo įkainių reguliavimo pokyčių, gali susidaryti situacijų, kai teritorijose būtų nustatytas perteklinis notarų skaičius ir notaro pajamos neleistų jam būti ekonomiškai nepriklausomam, sudaryti gerų klientų aptarnavimo sąlygų ir vykdyti kitų Notariato įstatyme nustatytų reikalavimų.

5. Šiuo metu baigiamas vykdyti Vyriausybės strateginės analizės centro (toliau – STRATA) tyrimas, kuris leis Teisingumo ministerijai įgyvendinti Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2020 m. gruodžio 14 d. valstybinio audito ataskaitoje Nr. VAE-14 „Ar užtikrinama, kad antstoliams ir notarams pavestos valstybės funkcijos būtų vykdomos efektyviai“ (toliau – Valstybės kontrolės ataskaita) pateiktą rekomendaciją dėl įkainių už notarinių veiksmų atlikimą metodikos nustatymo. Be to, atsižvelgdama į STRATOS jau pateiktus tarpinius tyrimo rezultatus, pagal kuriuos nustatyta, kad šiuo metu Notariato įstatyme įtvirtinti įkainių nustatymo kriterijai yra tinkami ir pakankami, konstatuota būtinybė vykdyti notarų veiklos stebėseną, Teisingumo ministerija parengė Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 3, 4, 6, 6², 8, 10¹, 10³, 10⁴, 19, 20, 22, 22¹, 24, 27¹, 28, 46, 60 ir 62 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 28² straipsniu ir VII skyriumi bei 9, 10 ir 10² straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektą Nr. 22-8053(2), kuriuo siūloma, be kita ko, nustatyti įpareigojimą Teisingumo ministerijai kartą per metus vertinti notarų skaičiaus ir jų veiklos teritorijos nustatymo poreikį kiekvienais kalendoriniais metais iki spalio 1 dienos.

Kartu pažymėtina, kad, siekiant sistemaiškai spręsti notarų taikomų įkainių reguliavimo bei notarų skaičiaus vertinimo klausimus ir įgyvendinti Valstybės kontrolės rekomendacijas dėl įkainių už notarinių veiksmų atlikimą metodikos patvirtinimo ir įkainių peržiūros, suplanuotos papildomos poįstatyminio lygmens teisėkūros iniciatyvos (pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai dėl įkainių už notarinių veiksmų atlikimą metodikos nustatymo ir įkainių dydžių sąrašo patvirtinimo), kurios turės įtakos notarų skaičiaus nustatymo reguliavimo pokyčiams. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad sisteminis abiejų notarų veiklos reguliavimo mechanizmo elementų – įkainių už notarinių veiksmų atlikimą ir notarų skaičiaus nustatymo – reguliavimo pokytis leis ne tik pasiekti Įstatymo projekto tikslą didinti notarinių paslaugų prieinamumą šalyje, bet ir kompleksiskai spręsti kitas Valstybės kontrolės ataskaitoje konstatuotas notarų veiklos reguliavimo problemas.

Ministras Pirmininkas

Teisingumo ministras